

Dr. Astos Petraitytės-Briedienės pranešimas „Lietuvos diplomacija 1990–2010 m.: tikslai, pasiekimai, asmenybės“:

Šių dienų Lietuvos diplomacijai jau kiek daugiau nei 100 metų. Skaičiuojama nuo 1918 m. lapkričio 7 d., kai buvo įsteigta Lietuvos užsienio reikalų ministerija, kuri gyvavo daugiau nei du dešimtmečius. Tai buvo metai nuolatinės diplomatinės kovos už valstybingumo pripažinimą ir šalies sienas. Lietuvos diplomatai savo veiklos niekada nenutraukė, jų nesužlugdė nei okupacijos, nei reokupacija. Nes laisvajame pasaulyje buvo pripažįstama ir toliau dirbo Lietuvos diplomatinė tarnyba, pagrįsta užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio 1940 m. birželio 2 d. pasiųstos diplomatams į užsienį telegramos ištrauka: „Jeigu čia mus ištiktų katastrofa, tai užsieniuose likusios mūsų diplomatijos šefu skaitykite Lozoraitį, pirmuoju pavaduotoju Klimą, antruoju Šaulį.“ Paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą 1990 m. kovo 11 d., Lietuvos vėl laukė didelė diplomatinė kova už valstybingumo pripažinimą. Tai buvo pagrindinis Lietuvos diplomatijos tikslas.

Diplomatinėje kovoje dalyvavo visa tauta, o jos priešakyje buvo jau paminėta Lietuvos diplomatinė tarnyba, turėjusi diplomatinius atstovus JAV, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vatikane, turėjusi didžiausią patirtį. LDT šefu buvo dr. Stasys Antanas Bačkis, kuris šias pareigas perėmė po pirmojo LDT šefo Stasio Lozoraičio mirties 1983-iaisiais. Priešakyje taip pat buvo atgimusi Lietuvos užsienio reikalų ministerija, kurios ministru 1990 m. kovo 24 d. buvo paskirtas Algirdas Saudargas. Diplomatinėje kovoje už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę dalyvavo ir Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo (AT-AS) Užsienio reikalų komisija, kuri buvo sudaryta 1990 m. kovo 20 d. Ji dirbo iki paskutinio AT-AS posėdžio, iki 1992 m. lapkričio 11 d. Pirmuoju jos vadovu buvo Emanuelis Zingeris. Atskirai ir išskirtinai reikia paminėti pagrindinius pirmuosius valstybės asmenis, derybininkus – tai AT-AS pirmininkas Vytautas Landsbergis, pirmininko pavaduotojai Kazimieras Motieka ir Bronislovas Kuzmickas, ministrė pirmininkė Kazimira Prunskienė. Jų darbotvarkėse buvo įrašyta ne po vieną kelionę ir susitikimą su užsienio šalių lyderiais, pirmiausia JAV, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos. Taip pat atskirai reikia paminėti lietuvių išeiviją, jos sukurtų organizacijų – Pasaulio lietuvių bendruomenės, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, Amerikos lietuvių tarybos – lobistinę, informacinę, finansinę pagalbą ir paramą Lietuvai.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad su tokiais tiek Lietuvoje, tiek užsienyje turimomis pajėgomis pasiekti pagrindinį Lietuvos diplomatijos tikslą – valstybei sugrįžti nepriklausomu nariu į tarptautinės politikos areną – bus paprasta. Juk nepriklausomybės atkūrimas paskelbtas, Lietuva jau

buvo pripažinta – ją pripažino Islandija (čia nepamirštant ir tuomet dar sovietinės Moldovos pareikšto pripažinimo). Tačiau realybė parodė, kad nepakanka paskelbti apie savo nepriklausomybę, nepakanka vieno pripažinimo. Nes Nepriklausomybė – tai ir sienų kontrolė, ir valstybės valdymas, ir finansai, ir armija, ir sava santvarka bei užsienio politika. Kiti, mažiau pastebimi, bet svarbūs momentai – po 50 veiklos metų Lietuvos diplomatinės tarnybos gretos buvo stipriai praretėjusios ir solidaus amžiaus (kaip žinome, ilgą laiką buvo laikomasi nuostatos, kad Lietuvos diplomatu gali būti tik juo buvęs iki 1940 m. birželio 15 d.). Silpna buvo ir URM – iki tol turėjusi maksimalius saitus su Maskva ir minimalius su užsieniu, ministerija veikė pagal aplinkybes ir galimybes. Tuo metu užsienio parlamentinės delegacijos vyko į Lietuvą, o lietuvių delegacijos vyko į užsienį ir čia jau buvo taip pat mažai patirties turinčio URK veiklos laukas. Nes reikėjo tikslių žinių, informacijos, nes oficiali užsienio šalių pozicija buvo santūri, o neoficialiai tyliai palaikanti, padedanti. Ir čia svariai prisidėjo išeivijos lietuviai, kuriems taip pat reikėjo persiorientuoti iš „okupuotos Lietuva“ į „paramą besilaisvinančiai Lietuvai“. Tad jų dėmesys anuomet buvo skirtas informacijai, lobizmui, finansinei paramai. Kaip žinoma, tada su lietuvių išeivijos įvairiapuse pagalba Vakaruose veikė lietuvių informaciniai centrai, kurių perduodamos žinios apie tikrąją padėtį Lietuvoje, ypač 1991 m. žiemą, buvo gyvybiškai svarbios. Lietuvių išeivių akiratyje taip pat buvo pirmųjų valstybės asmenų vizitai, Lietuvos vadovų susitikimai su didžiųjų valstybių vadovais, tarpinstituciniai, tarpparlamentiniai ryšiai. Jie padėjo ir prisidėjo prie veiklos lietuvių biurų, kurie vėliau virto Lietuvos diplomatinėmis atstovybėmis. Lietuvių išeivijos vykdyta lobistinė veikla dažnai buvo paremta savais finansais, o įvairiausi kontaktai, net privačios pažintys, padėjo atverti ne vienas „duris“. Tuo metu svarbiausia buvo surasti užtarimą demokratiname pasaulyje ir skleisti teisingą informaciją apie Lietuvą. Dar svarbiau buvo įrodyti Lietuvos teisę į atkuriamą, ne kuriamą (!) valstybingumą, siekti jos įsitvirtinimo tarptautinės politikos mąstyme. Ir to buvo siekiama visomis pajėgomis.

Pirmasis Lietuvos diplomatijos kovos etapas baigėsi 1991 m. rugpjūtį, po Maskvoje įvykusio pučo. O prasidėjusį naują Lietuvos diplomatijos etapą galima pavadinti savęs įforminimo stadija. Lietuviškosios diplomatijos dėmesys buvo nukreiptas į valstybės, į Lietuvos dalyvavimą tarptautinėje arenoje, t. y. įstojant ar sugrįžtant į tarptautines organizacijas visateisiu nariu. Kiti Lietuvos diplomatijos dešimtmečiai nebuvo tokie akivaizdžiai audringi ir improvizaciniai, kaip ką tik pristatyti 1990–1991 metai, bet tik iš pirmo žvilgsnio. 1993 m. rugsėjo pirmosiomis dienomis Lietuvoje lankėsi popiežius Jonas Paulius II. Į Lietuvą jis atvyko tik tuomet, kai ji buvo tikrai laisva, joje nebuvo svetimos šalies kariuomenės, kurios išvedimas buvo ir Lietuvos diplomatijos reikalas. Tik po dešimties sudėtingų derybinių metų, 2004-ųjų kovo 29 d., Lietuva įstojo į NATO.

Po kiek daugiau nei mėnesio, 2004 m. gegužės 1 d., – ir į Europos Sąjungą. Per du dešimtmečius Lietuvos diplomacija rūpinosi diplomatinėmis atstovybomis, t. y. ambasadomis, konsulatų ir garbės konsulatų, atidarymu, svetimų šalių diplomatinėmis atstovybomis atidarymu Lietuvoje. Tuo pat metu vyko dvišalės, trišalės ir daugiašalės derybos, sutarčių pasirašymai, jungimaisi prie konvencijų. Lietuva rūpinosi ne tik savomis, bet ir svetimomis sienomis. Čia pirmiausia turimi 2004 m. įvykiai Ukrainoje ir 2008 m. įvykiai Gruzijoje (Sakartvele).

1990 metų Lietuvos diplomacijos istorija tarsi pakartojo 1918-ųjų pamokas: į abiejų laikotarpių diplomatinę tarnybą atėjo ne profesionalai, o pačių įvairiausių profesijų žmonės: medikai, istorikai, žurnalistai, inžinieriai, aktoriai, fizikai, rašytojai. Nes čia buvo svarbūs turimi ryšiai, pirmiausia – su Vakaraais, užsienio kalbų mokėjimas bei komunikacija. Pastebėsime, kad didžiausios patirties turėjo tik LDT, jie buvo diplomacijos profesionalai ir praktikai: Stasys Lozoraitis (jaunesnysis), Anicetas Simutis, dr. Vytautas Antanas Dambrava, Vincas Balickas. Jie ir tapo pirmaisiais Lietuvos Respublikos nepaprastaisiais ir įgaliotaisiais ambasadoriais, diplomacijai atidavę daugiau nei po 50 metų. Kai kurie, anuomet buvę pirmosiose Lietuvos diplomacijos gretose, pasitraukė į politiką ar privatų verslą, grįžo prie savos profesijos. Kiti, pirmieji jaunieji diplomatai, pradėję dirbti URM 1990 metais, vėliau kaip karjeros diplomatai baigė diplomacijos mokslus ir dirba diplomatinį darbą iki šių dienų. Lietuvos diplomacijos istorija tęsiasi.